

майна або автомобілю, депозитного рахунку чи іншого ліквідного майна, нерідко повністю уникає стягнення боргу та будь-якого покарання.

Штрафні санкції та інші наслідки порушення зобов'язань за кредитним договором повинні бути прописані в самому договорі. Якщо норма про нарахування додаткової комісії за дострокове погашення кредиту, або оплата за перерахунок графіка заборгованості в договорі відсутні, банк не має права нараховувати позичальникові такі суми. Невиконання таких умов кредитних договорів також може розцінюватися банком як порушення позичальником зобов'язань. У такому випадку банк зможе застосувати до позичальника передбачені договором міри відповідальності, в тому числі, нарахувати штрафні санкції.

Окрім цього, чинним законодавством повинні бути закріплені необхідні заходи захисту від порушень інтересів сторін, відновлення порушених прав і притягнення винних осіб до відповідальності. Усвідомлення ймовірної відповідальності за недотримання правових норм і договірних зобов'язань дасть змогу учасникам кредитних правовідносин банківської сфери уникнути несприятливих наслідків, а також повну свободу в підприємницькій діяльності без порушення прав та інтересів інших осіб.

Література:

1. Про банки та банківську діяльність: Закон України [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.
2. Судова практика розгляду цивільних справ, щовиникають з кредитних правовідносин [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/F7B77DDB0B200007C22577F200512993>.
3. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

Дзюбенко М.С.

(наук. кер. – ст. викл. Штепа О.О.)

*студентка V курсу природничого факультету
Полтавського національного педагогічного
університету імені В. Г. Короленка*

ПРИНЦИП ПРАВОВОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ПРАВІ

Загальні принципи, які відомі з часів зародження римського права, відіграють ключову роль у процесі створення, тлумачення та реалізації правових норм. Їхнє значення важко переоцінити, оскільки належне оперування основними правничими категоріями та розуміння є запорукою ефективного застосування. А можливість виділяти та аналізувати принципи – вагомий важіль у процесі правотворчості та правозастосування.

Одним із основних принципів правової системи вважається принцип правової визначеності, який, зокрема, передбачає, що для ефективної реалізації особою своїх прав та виконання обов'язків важливою є можливість передбачення нею правових наслідків [9, с. 8]. Він знаходить своє відображення у джерелах права ЄС і застосовується у практиці Європейського суду, є спільним для правопорядків держав – членів ЄС і набуває поширення у праві України.

Вимога визначеності – одна з перших і найсуттєвіших вимог, що пред'являються людиною до права. Її важливість досить давно усвідомлюється європейською культурою [6, с. 38]. Найчастіше правова визначеність розглядається як елемент верховенства права і розкривається через такі концепції, як непорушність і нескасовуваність набутих законних прав (vested rights); незворотність закону й неможливість застосування закону до особи, яка не могла знати про його існування (non-retroactivity); законні очікування (legitimate expectations) – право особи у своїх діях розраховувати на сталість існуючого законодавства [3, с. 130; 5, с. 153].

Дослідженню окремих аспектів цього принципу присвячено роботи Ф. Гаєка, С. Головатого, С. Кашкіна, В. Кернза, М. Козюбри, М. Марченко, Ю. Матвєєвої, С. Погребняка, А. Приймака, П. Рабіновича, М. Савчина, О. Стрельцової, А. Тагама, Л. Фуллера, Т. Хартлі, А. Хворостянкіної, С. Шевчука та інші [8, с. 53].

Точка зору щодо правової визначеності як складової верховенства права була запропонована Ф. Гайєком: верховенство права передбачає, що органи державної влади повинні бути обмежені у своїх діях заздалегідь встановленими та оголошеними правилами, які дають можливість передбачити з великою точністю примусові заходи, що будуть застосовані представниками влади в тій чи іншій ситуації. Беручи це до уваги, індивід може впевнено планувати свої дії. Європейська Комісія за демократію через право (Венеціанська Комісія) у Доповіді щодо верховенства права зазначила, що однією з складових верховенства права є правова визначеність; вона вимагає, щоб правові норми були чіткими й точними, спрямованими на те, щоб забезпечити постійну прогнозованість ситуацій правовідносин, що виникають (пункти 41, 46 Доповіді) [1, с. 144-145].

Проаналізуємо деякі підходи до розкриття змісту принципу правової визначеності в європейській правовій доктрині.

В. Кернз розуміє принцип правової визначеності як зобов'язання державних владних органів забезпечити легкість з'ясування права тими, до кого воно застосовується, і набуття останніми можливості у разі необхідності скористатися правом, так само як і способом, за допомогою якого воно буде підлягати застосуванню і тлумаченню. Інший аспект поняття принципу правової визначеності має вигляд принципів, згідно з якими закон не має зворотної сили та не діє перехідне право. Перший принцип є спільним фактично для всіх держав – членів [7, с. 42-43].

А. Татам, крім відсутності зворотної сили закону й неможливості застосування закону до особи, яка не могла знати про його існування, до складових принципу правової визначеності відносить: непорушність та нескасовуваність набутих законних прав; право особи на використання зрозумілої мови в судовому процесі та правило позовної давності, згідно з яким не можна визнати документ незаконним, вимагати покарання або виконання зобов'язань після того, як збігли відведені для цього строки.

Л. Тремблей правову визначеність характеризує трьома установчими принципами «процедурного природного права»: 1) «закон – спрямований у майбутнє»; 2) «закон – зрозумілий»; 3) «закон – загальний» [4, с. 52].

На думку В. Брюггера, принцип правової визначеності виявляється в наступному: а) чіткість визначення правових норм; б) чіткість у підпорядкуванні праву; в) стабільність правових норм; г) чітка інституційна відповідальність органів влади.

Європейський принцип правової визначеності походить від німецького принципу *Rechtssicherheit* (дослівно – правова безпека), метою якого є забезпечення чіткості змісту законодавства та який переважно застосовується у справах щодо ретроактивної дії законодавства [1, с. 151].

В установчих договорах Європейського Союзу принцип правової визначеності не закріплюється, проте Судом ЄС він визнається одним із загальних принципів європейського права.

Принцип правової визначеності для обґрунтування своїх рішень використовує і Європейський суд з прав людини, прецеденти якого можна вважати частиною європейського права. Практика Європейського суду з прав людини дозволяє виділити три групи вимог, які включає принцип правової визначеності, а саме: вимоги до визначеності законодавства, вимоги до визначеності повноважень та вимоги до визначеності судових рішень.

Зазначимо, що одним з перших та найбільш відомих рішень Європейського суду щодо визначення принципу правової певності є рішення у справі Брумареску проти Румунії від 28 жовтня 1999 року. Суд визнав не сумісним із цим принципом надане генеральному прокурору відповідно до ст. 330 Цивільного процесуального кодексу Румунії право, не обмежене будь-яким строком, звертатися до Верховного Суду Правосуддя з вимогою про скасування судового рішення, що є остаточним і набрало законної сили, у справі, в якій він не є стороною.

Європейський суд констатував, що «... в цій справі на підставі звернення Генерального прокурора Верховний Суд Правосуддя звів нанівець результати всього судового процесу, що закінчився винесенням остаточного судового рішення, яке в силу принципу *res judicata* не підлягало перегляду і до того ж було виконано, що при звело до порушення права на справедливий судовий розгляд» [2, с. 397].

Сучасне розуміння принципу «правової визначеності» яскраво формулює у своїх рішеннях Європейський Суд з прав людини. Так, у рішенні у справі «Бессарабська Митрополія та інші проти Молдови» Суд наголо-

сив, що поняття «встановлене законом» та «відповідно до закону» у ст.ст. 8-11 Європейської Конвенції з прав та основоположних свобод людини вимагають не тільки того, щоб оскаржувані заходи мали певну підставу у внутрішньому праві, але і якість такого права, яке має бути належним чином до ступеня та передбачуваним за своєю дією та сформульованим з належною чіткістю, що дає можливість особам, у разі потреби, з належною правовою допомогою регулювати свою поведінку.

Отже, обмеження певного права, навіть у разі, коли воно відбувається відповідно до національного законодавства, може бути визнано неправомірним, якщо визначені у законі підстави обмеження викладено таким чином, що це позбавляє особу можливості прогнозувати свою поведінку та передбачати її наслідки [2, с. 398; 7, с. 45].

Отже, проведене дослідження свідчить про те, що принцип правової визначеності є одним з основних принципів європейського права і часто використовується у практиці Суду ЄС та Європейського суду з прав людини. Правова визначеність передбачає стабільність і цілісний характер законодавства, здійснення адміністративної та судової практики на основі закону відповідно до принципу верховенства права, а також прозорість і демократизм при прийнятті владних рішень.

Література:

1. Богачова Л. Л. Принцип правової визначеності в європейському і національному праві (змістова характеристика) / Л. Л. Богачова // Теорія і практика правознавства : наук. фак. вид. Нац. ун-ту «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». – 2013. – Вип. 2. – С. 142-154.

2. Коруч У.З. Принцип правової визначеності як елемент права на справедливий судовий розгляд у контексті практики європейського суду з прав людини / У.З. Коруч // Часопис Київського університету права. - К., 2012. - № 3. - С. 395-399.

3. Магрело М. Концепт «законних очікувань» і принцип юридичної визначеності: причинно-наслідковий чи симбіотичний зв'язок? / М. Магрело // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2013. – № 3. – С. 127–135.

4. Матвеева Ю. І. Правова визначеність та суддівське правотворення / Ю. І. Матвеева // Наук. записки нац. ун-ту «Києво-Могилянська академія». – К., 2010. – Т. 103: Юридичні науки. – С. 50–53.

5. Матвеева Ю. І. Принцип правової визначеності як один із аспектів верховенства права / Ю. І. Матвеева // Порівняльне правознавство: сучасний стан і перспективи розвитку : зб. ст. – К., 2010. – С. 153.

6. Погребняк С. П. Основоположні принципи права (змістова характеристика) / С. П. Погребняк. – Х. : Право, 2008. – 238 с.

7. Право Європейського Союзу: навч. посіб. / за ред. Р. А. Петрова. – К. : Істина, 2011. – 376 с.

8. Приймак А. М. Принцип правової визначеності: поняття та окремі аспекти / А. М. Приймак // Наук. записки нац. ун-ту «Києво-Могилянська академія». – К., 2010. – Т. 103: Юридичні науки. – С. 53–55.

9. Хворостянкіна А. В. Визначеність законодавчих дефініцій як умова ефективного дотримання духу та букви закону / А. В. Хворостянкіна // Наук. записки нац. ун-ту «Києво-Могилянська академія». – К., 2008. – Т. 77: Юридичні науки. – С. 8-12.